

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2018»
XIII Халықаралық ғылыми конференциясы

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

XIII Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2018»

The XIII International Scientific Conference
for Students and Young Scientists
«SCIENCE AND EDUCATION - 2018»

12th April 2018, Astana

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2018»
атты XIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2018»**

**PROCEEDINGS
of the XIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2018»**

2018 жыл 12 сәуір

Астана

УДК 378

ББК 74.58

Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2018» атты студенттер мен жас ғалымдардың XIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2018» = The XIII International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2018». – Астана: <http://www.enu.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2018. – 7513 стр. (қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-997-6

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 378

ББК 74.58

ISBN 978-9965-31-997-6

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2018

**АМЕРИКА ҚҰРАМА ШТАТТАРЫНДАҒЫ ULTRA VIRES ДОКТРИНАСЫНЫҢ
СИПАТЫ ЖӘНЕ ОНЫ
ҰЛТТЫҚ ИМПЛЕМЕНТАЦИЯЛАУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘНІ**

Сақи Қымбат Бердібекқызы

kymbat_98.kz@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті Заң факультетінің
«5В030200 – Халықаралық құқық» мамандығының 3-курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші - з.ғ.м., аға оқытушы Ақылов Д.О.

Азаматтық құқық саласындағы заңды тұлғалар көп жағдайда жеке тұлғаларға ұқсас. Адамдар сияқты ұйымдар да заңдық тұрғыдан елеулі іс-әрекеттер жасай алады, құқықтарға ие болып жауапкершілік алады. Алайда, елеулі айырмашылықтар бар. Адамнан айырмашылығы, ұйым, шынайы актерден гөрі заңды абстракция болу, өз бетімен әрекет етпейді, бірақ оның органдары арқылы шешеді. Осы кезде сұрақ туындайды яғни әрқашан заңды тұлға органының қандай да бір іс-әрекет жасауы осы заңды тұлға үшін тиісті салдардың туындауын білдіреді ме? Бірақ бұл әрдайым олай бола бермейді. Осыған елетін болсақ шектеулердің екі түрі бар. Біріншіден, жалпы (шектеусіз) құқықтық қабілеті бар адамға қарағанда, ұйымның құқықтық қабілеті, яғни белгілі бір сот ісін жүргізу құқығы заңмен немесе осы ұйымның жарғылық құжаттарымен шектелуі мүмкін. Егер жауапкершілікте құқықтық мүмкіндіктің шегінен тыс шыкса, ұйымның іс-әрекеттері құқықтық салдар жоқ деп танылуы мүмкін, бірақ олда заңның нақты ережелеріне байланысты болмауы да ықтимал. Батыстық құқықтық әдебиетте заңды тұлғаның құқықтық қабілетінен тыс шығып кету әдетте латын тіліндегі *ultra vires*-пен сипатталады.

Екіншіден, заңды тұлғаның осы органының өкілеттіктеріне қатысты шектеулер болуы мүмкін. Бұл өкілеттіктер, сондай-ақ ұйымның құрылтай құжаттары немесе заңмен шектелуі мүмкін. Сонымен қатар оның ішкі лауазымдық сипаттамалары бар. Мысалы, акционерлік қоғамның бас директорлар кеңесінің келісімінсіз компанияға тиесілі жылжымайтын мүлікті иеліктен шығаруға құқылы емес деп көздейді және мұндай жағдай коптеп кездесуі мүмкін. Егер орган өз құзыретінен асып кетсе, оның іс-әрекеттері заңды салдарлары жоқ деп танылады. Билік өкілеттілігін асыра пайдаланған жағдайда да, органның *Ultra vires* әрекет ететіндігі туралы жиі айтылады, бірақ кейбір авторлар осы терминді тек заңды тұлғаның құқықтық қабілетін бұзуды көрсету үшін ғана қалдырады. Сондай-ақ, заңды тұлғаның (өкілінің) өкілеттіктерін асыруға қатысты жағдайды ұйымның заңды қабілетіне немесе оның органдарының өкілеттіктеріне (мысалы, мәміле валюталық заңнаманы бұза отырып) байланысты емес себептер бойынша жасалған әрекеттер жарамсыз болған жағдайларда бар. Дегенмен, біз осы кең ауқымды тақырыпты қарастырып, ұйымдардың құқықтық қабілеттілігі шегінен асып кету мәселесіне немесе өздерінің органдарының өкілеттіктерін шектеуге тырысамыз.

Егер орган өз құзыретінен асып кетсе, оның іс-әрекеттері заңды салдарлары жоқ деп танылуы мүмкін. Ақыр соңында, ұйымның заңды қабілетіне немесе оның органдарының өкілеттіктеріне (мысалы, мәміле валюталық заңнаманы бұза отырып) байланысты емес себептер бойынша жасалған әрекеттер жарамсыз болған жағдайларда кездестіруге болады [1].

Соңғы 150 жыл ішінде, яғни заңды тұлға тұжырымдамасының қазіргі мағынада пайда болған сәттен бастап, шетелдіктердің корпоративтік құқық және құқық қолдану практикасы өте маңызды өзгерістерге ұшырады. Соның ішінде бастапқыда корпоративтік құқықты қалыптастыру кезінде көптеген елдерде компанияның заңды қабілеттілігі тек оның құрылтай құжаттарында көзделген қызмет түрлерімен ғана шектелген деп есептелді. Ал компанияның заңды күшінен тыс жасалған мәмілелер жарамсыз деп танылды. Бұл қатаң ұстанымның мәні компанияның акционерлері мен кредиторларының мүдделерін компания басшылығының

әділетсіз немесе әрекетсіздіктерінен қорғау болып табылады. Әрбір инвестордың ақшасы оның бұрын зерттеген жарғысында көзделген мақсаттарға жететініне сенімді болуы керек. Компанияның заңды қабілеттілігін шектеу компанияның қатысушылары жауапкершілігінің артықшылықтары үшін төлем болды.

Ал корпорациялық қызметтерге тоқталатын болсақ. Корпорациялар қызметтің мақсаты әр түрлі болып келеді. Бұл мақсаттар құрылтай құжаттарымен шектелуі мүмкін, бірақ заң, әдетте, үшінші тұлғаларға қатысты *ultra vires* ережесін пайдалануға жол бермейді. Алайда, белгілі бір жағдайларда бұл ереженің күші болмайды. Осылайша, оның негізінде үшінші тараптардың пайдасына корпорация тарапынан артық қайырымдылықтар және жалпы негізсіз төлемдер болады. АҚШ-та корпоративтік құқық мәселелері жеке мемлекеттердің қолында екенін есте ұстаған жөн. Сондықтан әрбір мемлекеттің өзінің корпоративтік заңы бар және заңның ережелері мемлекет тарапынан кең таралған. Сонымен бірге, Американдық адвокаттар қауымдастығы әзірлеген корпоративтік заңнаманың бірегей стандарты - Коммерциялық корпорациялар туралы заң қайта қаралған үлгі болды.

Америка Құрама Штаттары, сонымен қатар жалпыға ортақ құқықтарды корпорациялар мен олардың өкілдерімен өзара қарым-қатынастармен байланысты әрқашан агенттік құқығына ие болды. Бұл құжаттарында нормативтік актіге ие емес, бірақ көпшілігінде пайдаланылады, және американдық үлгі де міндетті түрде қарастырады. Осылайша, коммерциялық корпорациялар туралы үлгі заңнама мен ұқсас құжаттарды қарауға байланысты, агенттік құқығын және нормативтік актілерді қабылдаудың ықтимал негізі ретінде қарастырылады [2].

Ultra vires жалпыға ортақ үлгіде байдаланады. Бірінші жағдайда, компания капиталға қатысты заңның негізгі принциптерін бұзған кезде; Екіншіден, ол өз меморандумында мәміле жасау үшін қажетті қуат беру үшін объектілерге ие болуы мүмкін болмаса. Яғни бұл акционерлердің бірде-бір жағдайында да, бірауыздан кемшіліктерді жөндей алмауы болып табылады. Лордтар палатасы 1875 жылы қарапайым *ultra vires* принципін түсіндіруді 1875 ж. ішінара мойындады, өйткені судьялар жауапкершілігі шектеулі серіктестіктерді қолдануға рұқсат етілген компанияларды тартқан капиталдың пайдаланушысын басқаруға тілек білдірді, бұл елдегі сауда-саттық істерінің жалпы сипаттамасы болып келеді. *Ultra vires* доктринасы корпоративтік державалардың дамуында маңызды рөл атқарды. Қазіргі заманғы жекеменшік корпорациялар заңында негізінен ескірген болса да, мемлекет құрылымдары үшін доктрина толығымен сақталады. Бұл акт- корпорацияның өкілеттіктерінің бірі. Осы тәсілмен корпорация шектеулі мақсаттар үшін ғана құрылды.

Ең алғашқысында бұл жұмыс істемейтін және әділетсіз болып, келеңсіздіктер болды. Бұл корпорацияға шарттың артықшылықтарын қабылдауға мүмкіндік беріп, одан кейін келісімшарттың өте көп болғандығына байланысты өз міндеттемелерін орындаудан бас тартты. Доктрина корпорация қатысатын толықтай жасалған мәмілелер бойынша мүлікке меншік құқығын жоғалтты. Осылайша, соттар мұндай әрекеттердің күшінен бас тартуға болмайтындығы туралы келісімге келді [3].

Уақыт өте келе, *ultra vires* доктринасын қолдануға жол бермейтін қағидаттар дамыды. Бұл қағидалар акционерлердің мәміле жасау қабілетін қамтыды.

Заңда сондай-ақ агенттің жұмысқа тарту кезінде қылмыстық іс қозғады деп есептесе, корпорация бұл әрекеттің жалған болғандығын доктринамен қорғай алмады. Осылайша АҚШ-да бұл доктринаны қолдануға көп деген кері әсерлер болды. Осындай метаморфоздың себептері мыналар болып табылады: біріншіден, заңнама шеңберінде ғана мәмілелер жасасу талаптары корпорациялардың іскерлік қызметіне кедергі келтірді; Екіншіден, *Ultra vires* қағидасы корпорацияларға нарықтық жағдайға икемді түрде әрекет етуге және капиталды ең перспективті салаларға аударуға мүмкіндік бермеді [4].

Алайда, акционерлік қоғамның қызметін бақылайтыны үшін, американдық заң шығарушы, атап айтқанда, корпорацияның шектеусіз құқығын бұзатын үш жағдайды қарастырды:

1) акционер корпорацияға қарсы өкілеттіктердің шегінен асып түсетін белгілі бір іс-әрекеттерді жасауға тыйым салу туралы, егер келісімшарттар өкілеттіктердің асып кетуімен аяқталмаған болса және шешім қабылданса;

2) корпорация немесе оның атынан және оның мүдделерінде әрекет ететін тұлға билік өкілеттігін теріс пайдаланған лауазымды тұлғалардың әрекеттерінің нәтижесінде келтірілген шығынды өтеу үшін корпорация жауапты болса [5].

Ал *ultra vires* доктринасын Қазақстанда қолданылуы тиімді және тиімсіз жақтарын қарастыру керек. Себебі белгілі бір компания немесе жауапкершілігі шектулі серіктестер болсын тиімді жағы тек өз қызметтерінде ғана жұмыс жасап, артық құқық бұзушылыққа тап болмайды. Бірақ бұл жан-жақты серіктестер тауып жұмыс жүргізуге кедергі болады. Осы жағдайларда доктринаның тиімсіздігін көрсетеді. Бірақ бұл доктрина туралы ҚР Азаматтық кодексінен сәйкестендіріп табуға болады. Яғни 159-баптың тармақшаларында:

«Заңды тұлғаның осы Кодексте, Қазақстан Республикасының өзге де заңнамалық актілерінде немесе құрылтай құжаттарында нақты шектелген қызмет мақсаттарына қайшы келетін етіп, не оның органының жарғылық құзыретін бұза отырып жасасқан мәмілесі жарамсыз деп танылады, егер мәміледегі басқа тараптың мұндай бұзушылықтар туралы дәлелденсе» [6].

Бұл шара әр тарап өзінің мүддесін қорғау үшін жасалады. Бірақ келісімге отырар кезде барлығын ойластырып, құрылтай құжаттарымен келісіліп жасалу керек. Және бұл турал Азаматтық кодекске тағыда баптар қосып, доктрина ережелерін енгізу керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Arthur R. Pinto & Douglas M. Branson, *Understanding Corporate Law* 15 (Matthew Bender, 1999).
2. *Powell v. MVE Holdings, Inc.*, 626 N.W.2d 451 (Ct. App., Minn., 2001), 2001 Minn. LEXIS 443 (Minn. 2001).
3. Фокс «Компаниялардың өз акцияларын сатып алу» 119801 J.V.L. 271, 274 (1980 жылғы Билл).
4. Австралиялық (311 Exploration Ltd. lackberg (1958) 101 C.L.R 119, 132. 6
5. Кашанина Т.В. Корпоративтік құқық - М.: NORMA-INFRA • М, 1999. 135-бет
6. ҚР Азаматтық кодексі // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_

УДК 341.9

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЗАҢДЫ ТҰЛҒАНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚТАҒЫ МӘРТЕБЕСІ

Сейдуллаева Дана Бермаханбетқызы

seidullaevadana@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық универсиеті, Заң факультеті

Халықаралық құқық мамандығы

Мпк-31 тобының студенті. Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Сейдеш Б.Б.

Аңдатпа. Осы мақаланың шеңберінде халықаралық заңды тұлға санатының қалыптастыру процесін қарастырады. Сонымен қатар, халықаралық құқық заңды тұлғаны халықаралық жеке құқықтың субъектісі ретінде қарастырылды.

Түйін сөз. Халықаралық заңды тұлға, халықаралық мемлекетаралық ұйымдар, халықаралық үкіметтік емес ұйымдар, трансұлттық корпорациялар, жеке халықаралық құқық.

Халықаралық заңды тұлғалардың мәртебесін анықтау бүгінгі таңға дейін өте даулы мәселе болып табылады. Бұл туралы даулар жеке халықаралық құқық ғылымында БҰҰ-